

Провинциално управление на Октавиан Август

След смъртта на Гай Юлий Цезар никой не знае каква ще бъде съдбата на Римската република. Тези, които го убиват, не са готови да поемат неговата роля и така се получава политически вакуум, като всеки се съмнява в останалите за диктаторски амбиции. След като Марк Антоний¹ прочита завещанието на Цезар на Форума в Рим, става ясно, че за негов наследник и правопреемник е обявен осиновеният от него племенник, Октавиан. Младец, който израства в сянката на своя чичо и който предстои да засенчи стореното от него. Октавиан е идеалната фигура, около която да се обединят опонентите на Марк Антоний и да пресекат властническите му амбиции, като използват популярността на Цезар сред войските и народа. Побездавайки Марк Антоний², Октавиан си отваря път към плавно утвърждаване на властта си. Цезар е свързката между старата и новата форма на управление, но остава новата съвсем неопределена. Това прави Октавиан, но следвайки курса на ключови реформи и иновативни подходи в централизирането на римската държава, с цел да се избегнат конфликтите и рисковете от диктатурата на неговия предшественик. Спечелване доверието на Сената и на римския народ, чрез привидна остъпчивост и дистанцираност от силно деспотични методи, води принцепса към осъществяването на съществени промени, една от най-важните от които е административното унифициране и централизиране на Римската държава. Уеднаквеният статут на провинциите и градовете, включително муниципите в Италия, и новите данъчни и управленски методи по места са само част от мащабната политика към създаването на единна Империя.

Когато Октавиан поема властта в свои ръце, държава е твърде нестабилна, „тресяща се“ от безброй последователни граждански войни, съпътствани от междуособици, корупция и скандали между членовете на Сената. Завареният от Октавиан политически апарат на Римската република, създаден за защита на Рим векове преди това, не отговаря адекватно на необходимостта от закрепване властта на римските робовладелци над обезземлените селяни на Италия, над новозавладените и подчинени народи от Европа и Азия, над робите в тази държава, които по численост многократно превишават нейното свободно население. Кризата, през която преминава римската република и нейният политически строй, е сериозна заплаха за римската аристокрация, за сигурността на държавата и мира въобще. Диктаторският³ режим на Гай Юлий Цезар и проведените от него мероприятия за търсената с всички средства стабилизация на установената вече власт показват, че той обективно побеждава в борбата за власт, но очевидно нещо не му достига, за да стабилизира позициите си. Той

¹ Марк Антоний е римски пълководец и триумвир, един от най-доверените хора на Гай Юлий Цезар, който прочита след смъртта му завещанието на Цезар, с което обръща общественото мнение срещу убийците. Вж. Ancient History Encyclopedia

² Победата при Акциум е най-знатната битка от войните между Марк Антоний и Клеопатра, от една страна, и Октавиан, от друга, с която Октавиан отстранява и последния си политически противник и става господар на Египет. След тази победа той консолидира властта си над Рим и провинциите.

³ Диктаторът е висш магистрат, назначаван от консулите и одобрен от сената и куриатните комиции. Той е избран при извънредни обстоятелства – при наличие на сериозна външна опасност или вътрешен безпорядък в Рим. Управлението му е с мандат от шест месеца или до изпълнението на поръчението на сената, което като правило е свързано с отстраняването на дадената заплаха за държавата.

бива убит, защото не успява да продведе тези мероприятия към цялостна политическа система, формулата, за която е открита едва при управлението на неговия правопреемник и официален наследник – Октавиан⁴.

През време на тези войни все по-голяма става необходимостта от нова държавна организация, при която войските да са съсредоточени под командването на едно лице, за да се създаде устойчиво управление. Не друго, а командването на войската се е считало като основен метод за изкачване по политическата стълба на властта. Подкрепата на легионите е сериозна предпоставка и за управление. В този смисъл, концентрирането на войската в ръцете на едно лице, ще спомогне за преодоляване на хаоса, в който се намира държавата след смъртта на Цезар, и това концентриране е крайно необходимо. Това е така, защото вече е невъзможно нито да се поддържа експлоатацията на масата роби в полза на свободните, на провинциите и съюзниците в полза на римския народ, нито да се поддържа привилегированото положение на едрите земевладелци и на конниците между римските граждани. Голямата дилема, която стои пред Октавиан, е как точно да постигне този плавен преход, без да бъде отстранен насилствено.

При това положение, когато на опасност е изложено самото съществуване на държавата, по-голяма част от римските граждани с готовност дават своята поддръжка на Август със своята войка, виждайки в него един сигурен инструмент за запазване на съществуващия социален строй. Дори провинциите са благослонни към новото положение, защото имат очаквания за мир и ред от така наложилите се нов режим на управление. Само робите, които със капсулирането на Римската държава изгубват всяка надежда за бързо освобождение, се бунтуват срещу едноличната власт на Октавиан⁵. Но тъкмо с големите ограничения и строгите режими за освобождаването на роби Октавиан си спечелва одобрението на свободното население.

Август умело прави нужните изводи и си вади поука от грешките, допуснати от Цезар. От всички предприети от Цезар мерки, Октавиан избира само тези, които биха стабилизирали властта му, както и тази на управляващото сенатско съсловие, а именно привидното възстановяването на републиканските традиции и устои. Правовата основа на тази нова стара система се изразява в съсредоточаването на висшите републикански магистратури в едно лице.

Концентрирането на тази власт става, когато на едно заседание на Сената, след победата над Антоний и Клеопатра, Октавиан се връща триумфално като победител. Време е да подготви почвата за властта си в Рим, започвайки с отстраняването на съюзниците на Марк Антоний. В името на съхранението на републиканските порядки, той формално връща пълномощията си на Сената. Поради страх от нова гражданска война, Сенатът издава постановление, с което го „задължава“ да поеме управлението. Това решение е предварително планирано от неговите поддръжници в Сената, чрез което се легитимира едноличната му власт.

⁴ Кравчук, Ал. Октавиан Август- Предговор на Маргарита Точева

⁵ По време на неговото управление се приемат закони, които усложняват процедурата за освобождаване на роби-ограничения на възрастта, на която един роб може да бъде освободен, броят роби, които един собственик може да освободи и т.н.

Сената обявява Октавиан за “*Primus inter pares*”⁶. Постепенно той получава най-важните инструменти на властта като командването на войските и империята върху всички провинции. Властта му неколккратно надвишава властта на останалите магистрати. Освен това става и трибун и като такъв той може да забранява и възпира гласуването на каквото и да е акт на Сената и на магистратите. Назначен е за консул, а след смъртта на Лепид и понтифекс максимус. Така и военната, и гражданската власт са концентрирани в един човек- нещо, което не отговаря на разбиранията на републиканското управление.

Висшата военна власт и трибунската власт са се смятали като основа на властта на принцепса. Този постепенен преход към „окупиране“ на важните държавни длъжности и военната власт в Рим е в пряка връзка с политика на Октавиан за организация на провинциите.

Що се отнася до Италия⁷ и сега, по време на Принципата, тя се явява разделена на своите муниципии, градове със самостоятелно управление, каквато е била и по време на Републиката. Масата от нейното население, съставена от римски граждани, се ползва напълно с правна защита, дадена на този привилегирован слой от населението. Земята на Италия е освободена от поземлен данък. Важно е да се отбележи, че Октавиан дава гражданство на латините, които се ползват от всички права, от които се ползват и римските граждани.

Провинциите извън италиийските земи се делят на два вида: такива, които са под пряката власт на принцепса, и такива, които попадат под властта на Сената. Всяка една провинция, независимо дали е императорка или такава, която се ръководи от сенаторите, има свой управител, който в различните видове провинции е се назначава по различен начин. Провинциите са подчинени на неограничената власт на своите управители. Управителят държи в ръцете си администрацията и правораздаването по всякакви граждански и наказателни спорове, възникнали на територията на неговата провинция. Той командва и императорските легиони в провинцията, ако тя е императорска. Управители на този вид провинции са императорски легати (офицери) – чиновници, назначени направо от принцепса, в най-честия случай – негови родинини или довереници, получаващи заплати от него и отговорни само пред него. Земята в тези провинции се смята за собственост на императора и той е този, който прибира данъците и други държавни приходи от тях. Управителите на сенатските провинции са магистрати, избирани от Сената- проконсули и пропретори. Те служат за една година и не получават заплата, също както по време на Републиката. Земята в тези земи се смята за собственост на „римския народ“ и всички приходи и данъци остават за държавното съкровище или ерариума, управлявани от сенаторите. Обаче по силата на своя върховен империя принцепсът упражнява надзор и върху сенатските провинции, не по-малко действителен, отколкото върху императорските. Често статутът на някои от провинции се е променял от време на време – някои от сенатските стават императорски. По-големите провинции се разделят на по-малки териториални единици, за да се избегне съсредоточаването на твърде много власт в управителите. Затова и по време на Принципата над управителите стои постоянният надзор на императора, за когото е от изключителна важност провинцията да бъде управлявана добре. Макар

⁶ От лат. – „пръв между равни“

⁷ Вж. Венедиков, Андреев. М., Римско право- стр. 56- 58

снабден с неограничена власт в провинцията, управителят е длъжен да докладва в Рим за всичко, което се случва в неговата област, и не смее да взема решения дори и по не толкова важни въпроси, без да е искал упътвания от Рим. Колкото се отнася до управлението на императорските провинции, то дава приходи за императорската хазна, от която са се извършвали разходи, свързани с функциите на принцепса. Особен е случаят с Египет- тази новоприсъединена провинция притежавала специален статут, различен от този на останалите провинции, т.е. след победата на Октавиан над Марк Антоний и Клеопатра, Египет не е присъединен направо към Рим, а се третира като лично владение на принцепса и се управлявала от прокуратор. Тази провинция е най-богатата и плодородна земя в империята и чрез средствата, получени от нея, Август може да изплати заплатите на войниците си и да създаде колонии от ветерани из цялата империя. Те са провинциалните проводници на императорската власт. Често сред тях са избирани и местните магистрати и чиновници. Това са видни провинциални аристократи и забогатели освободени роби. За тях е запазена важна привилегия – лихварството и търговските операции в държавата. Август постепенно превръща конниците във висш слой на чиновническия апарат. Така конничеството става и една от най-стабилните опори на властта му в цялата държава. Както ясно може да се види, оределите редици на римското заможено свободно население са подсилени от италиийската и провинциалната аристокрация, която представлявала съществен дял от Августовата политическа система.⁸

Октавиан не насочва изцяло своите действия в политическия живот на Рим, а напротив, той полага огромни усилия в икономическото развитие на града. Предприема строителство на нови сгради, най-значителната от която е Форумът на Август. На своето предсмъртно легло той казва: „Намерих Рим от тухли; оставям ви го от мрамор“. Тази широка строителна дейност далеч не се ограничава само в рамките на града Рим, дори не само сред италиийски земи. По време на управлението на Октавиан започва и разцвет на градския живот в провинциите. Октавиан се старая да го развие дори и сред далечните римски провинции. Още повече, той дава на останалите части на империята равни, в определена степен и в определена насока, права на тези, които притежава Рим и неговите граждани. В този смисъл е предоставеното право на гласуване, чрез което членовете на местния Сенат във всяка провинция могат да изразяват своя избор за кандидати за някои длъжности в Рим, като резултатите от това гласуване се запечатват и пращат в столицата преди деня на самия избор. Така все повече представители на богатото провинциално население се привличат към управлението.

Принципатът заварва градовете в най-различно административно положение: едни са обикновени провинциални градове, други са „свободни“ градове със свое управление, формално отделени държави с пълно самоуправление и в случаите на „равен съюз“ с право (съществуващо само номинално) на самостоятелна външна политика. Тук развитието върви към уеднаквяване – градовете, които юридически са се ползвали със самоуправление като свободни, фактически са били зависими от управителя на провинцията по време на Републиката.

Някои от градовете, които имат договори с Рим, но са на път да изчезнат заради корупция и беззаконие, той лишава от независимостта им и ги прави римски провинции.

⁸ Вж. Кравчук, Ал. Октавиан Август- Предговор на Маргарита Точева

Що се отнася до тези, които дълбоко са задлъжнели, той освобождава. Други градове, които са унищожени от земетресения или други природни катаклизми, биват изградени из основи пак под ръководството на Август.

Друга мярка, която предприема Август при управлението на провинциите, е смяната на системата за събиране на данъци. Според тази, която е действала по време на републиката, данъците се събират чрез откупвачи, които срещу определена сума получават правото да събират данъците и да задържат за себе си това, което са успели да съберат в повече. Според новата система, която налага Август, данъците се събират чрез императорски чиновници. По този начин се ограничават изнудванията на публиканите. От тези подобрения се ползва преди всичко самата държава, която добива възможност да събира за себе си по редовен начин средства, които преди това са „оттичали“ към частни лица. Август полага основите на стабилна финансова система, като прави внимателни разчети на приходите и разходите на държавата и чрез максимално икономично и опростено изразходване на държавните пари.⁹

Характерно за Октавиан е, че по време на неговото управление, може би с много малки изключения, е нямало провинция, която да не е посетена от принцепса. Той лично е следял какво се е случвало в земите, над които се е разпростирила властта му.¹⁰

В своето завещание, което се е състояло от четири свитъка, Август дава своите указания за управлението на империята в бъдеще. Той апелира да не се освобождават много роби, за да не се напълни Рим с простолудие с чужд произход, да не се раздава щедро римско гражданство, за да остане разликата между римляните и покорените народи, както и обществените дела да се поверяват на разумни хора, но никога на един човек (т.е. да са колегия). Другото нещо, към което считал, че трябва да се придържат наследниците му, е да се задоволят със сегашните граници и да не увеличават територията на империята повече, тъй като ще стане трудна за отбрана и така ще има опасност да се загуби и вече спечеленото. Той самият е спазвал тези принципи в своето управление.

По време на властването на Октавиан формално римската държава продължава да бъде република. Висшите държавни органи на старата република продължават да съществуват. Привидно принцепсът се явява само като един „магистрат“ на римския народ, разполагащ с власт, която народът му е дал. Четиридесетте години на Августовото управление са донесли действително дългоочаквания мир- Pax Romana, който позволил на робовладелците да си отдъхнат от социални бунтове и войни, а на земеделците — да събират жътвата на своя труд. Но тъй като римския лимес бил постоянно атакуван от Гибралтар до Ефрат и за охраната му продължавали да гинат мъжете на Рим и Италия, този мир е бил също една от големите фикции на системата.

Преходът от незначителния град-държава до ограмна по територия и население държава се свързва и с преминаването към централизирана и военизирана държавна власт, която да може да укрепи и да отговори вярно на новосъздадените нужди на обществото. Политическата система, наложена при единовластието на Октавиан Август, цели утвърждаване и стабилизиране на властта на робовладелския слой над робите и покорените народи от новоприсъединените провинции. Тази нова стара

⁹ Вж. Morey, W.- Outlines of Roman History- Chapter XXIII

¹⁰ Suetonius – Life of Augustus

система на „възстановена република“ (respublica restituta) в действителност ликвидира окончателно всички римски републикански порядки. Тя укрепва и разширява устоите на едноличната власт в Европа и Предна Азия, като само отлага гибелта на централизираната форма на държавно устройство, крепяща се на икономическата зависимост от робите като основна работна сила. В заключение може би е подходящ коментарът, който дава полският историк Александър Кравчук в своята книга „Октавиан Август“ за неговото управление: „Наистина той извърши много престъпления. Но не можем да го обвиняваме за това. Който се бори за власт, той си служи с всички средства и в атака, и в самоотбрана, защото иначе ще загине. Такива са законите на Политиката ...“¹¹

¹¹ Кравчук, Ал. Октавиан Август